

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Рибак Оксани Степанівни
«Культурно-ціннісні орієнтації студентів
з різним рівнем етнічної ідентичності» ,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології».

Успішне становлення української держави неможливе без спрямування системи освіти на формування у підростаючого покоління культурно-ціннісних орієнтацій, які регулюють поведінку особистості, відображають її ставлення до соціальної системи, в якій вони живуть і будуть жити. На сьогодні відбувається активне включення молодих людей у полікультурне освітнє середовище, що характеризується зростанням усвідомлення соціокультурної неповторності та окремішності буття своєї спільноти, що передбачає активізацію процесу становлення етнічної ідентичності та ціннісної зрілості молоді.

Тому, виконане здобувачкою дисертаційне дослідження, яке присвячено вивченню та вирішенню важливої та водночас складної проблеми розвитку культурно-ціннісних орієнтацій студентів з різним рівнем етнічної ідентичності є безсумнівно **актуальним**. Потреба у визначенні ґрунтовних засад специфіки культурно-ціннісних орієнтацій українських студентів з різним рівнем етнічної ідентичності сприятиме й розумінню загальнолюдських та національних особливостей їх формування.

Формулювання **об'єкта, предмета й мети** логічно вибудовано згідно з темою, що свідчить про належний рівень наукової підготовки дисертантки.

Завдання дослідження цілком відповідають визначеній темі й торкаються проблематики культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді з різним рівнем етнічної ідентичності у теоретичній, емпіричній та

прикладній репрезентаціях проблеми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлений раціональною та логічно узгодженою структурою дисертаційного дослідження, яке складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Достатньою є й джерельна база дослідження, що налічує 233 найменувань, з них 133 – англійською та польською мовами. Загальний обсяг дисертації становить 234 сторінки, основний зміст дисертації викладено на 153 сторінках. Робота містить 15 таблиць і 28 рисунків. Такий обсяг і логічна структура представленої до захисту наукової роботи дає змогу дисертантці достатньо повно та аргументовано презентувати свої наукові здобутки. Аналіз публікацій здобувачки засвідчив їх кількісну і якісну відповідність вимогам до висвітлення результатів дослідження, а також той факт, що вони відображають основний зміст дисертаційної роботи.

Перший розділ дисертації **«Теоретичні засади дослідження проблеми культурно-ціннісних орієнтацій студентів з різним рівнем етнічної ідентичності»** привертає до себе увагу високою методологічною осмисленістю здобувачкою концептуальних основ дослідження і тлумаченням низки соціально-психологічних понять: «цінності», «ціннісні орієнтації», «культурно-ціннісні орієнтації» та «етнічна ідентичність». Теоретична цінність отриманих у першому розділі результатів полягає у побудові теоретичної моделі взаємозв'язку культурно-ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності особистості, а також формуванні поняттєво-категоріального апарату для подальшого емпіричного дослідження. Виклад матеріалу послідовний, логічний, теоретичні положення достатньою мірою обґрунтовані.

У другому розділі **«Організація та методичне забезпечення емпіричного дослідження культурно-ціннісних орієнтацій студентів з різним рівнем етнічної ідентичності»** висвітлено організаційно-методичні засади діагностичного дослідження за допомогою яких вимірювали такі

емпіричні показники як типи культур, типи цінностей, термінальні та інструментальні цінності, сенсожиттєві орієнтації, рівень етнічної ідентичності, валентність етнічної ідентичності, вираженість етнічної ідентичності, ступінь позитивності та невизначеності етнічної ідентичності, типи етнічної ідентичності, етнонігілізм, етнічна індіферентність, позитивна етнічна ідентичність, етноегоїзм, етноізоляціонізм, етнофанатизм. психологічних особливостей. Також аргументовано процедури математичної обробки даних (факторний, кластерний, кореляційний та порівняльний аналіз (Т-критерій Стьюдента)).

У третьому розділі **«Особливості взаємозумовлення культурно-ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності студентів з різним рівнем етнічної ідентичності»** здійснено психологічний аналіз виявлених відмінностей у культурно-ціннісних і сенсожиттєвих орієнтаціях, значущості різних життєвих сфер студентів із різним рівнем етнічної ідентичності. Описано взаємозв'язки культурно-ціннісних орієнтацій із показниками етнічної ідентичності та сенсожиттєвими цінностями.

Заслуговують на увагу та мають ознаки інноваційності побудовані здобувачкою факторні емпіричні моделі культурно-ціннісних орієнтацій студентів із різним рівнем етнічної ідентичності та визначені культурно-ціннісні профілі молоді з високим, середнім та низьким рівнями етнічної ідентичності.

Сформульовані в роботі висновки та рекомендації відповідають поставленим завданням дисертаційного дослідження, аргументовані, науково обґрунтовані, мають наукове і практичне значення.

Щодо достовірності та наукової новизни одержаних результатів дисертаційного дослідження О. С. Рибак необхідно відмітити, що в роботі вперше розкрито й описано змістове наповнення культурно-ціннісних орієнтацій студентів і встановлено взаємозв'язки з відповідними рівнями їх етнічної ідентичності.

Поглиблено уявлення про особливості культурно-ціннісних орієнтацій

як складних комплексних динамічних принципів, що формують світогляд певної культури та визначають спрямованість мислення і діяльності особистості й суспільства при вирішенні загальнолюдських проблем.

Здобувачкою розширено зміст поняття цінностей та культурно-ціннісних орієнтацій студентів у контексті їхньої етнічної ідентичності та розуміння етнічної ідентичності як складного інтегративного феномену, утвореного поєднанням особистісного та групового вимірів.

Оцінюючи ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації О. С. Рибак, слід зазначити, що значною мірою вони забезпечується відповідною структурою роботи: кожний з трьох розділів є завершеним відповідно до поставленої мети та завдань; висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів і завданням дослідження загалом; складові роботи взаємопов'язані, що, в цілому, відображає теоретичну та методичну позиції здобувачки, яка базується на достатньо високому науковому рівні узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дослідження. Для розв'язання поставлених завдань дисертанткою було коректно використано психодіагностичний інструментарій, який включав комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів науково-психологічного дослідження, які ефективно доповнювали один одного.

Суттєвими результатами дослідження є побудова теоретичної моделі взаємозв'язку культурно-ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності особистості; описані змістові особливості взаємозумовлення культурно-ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності студентів.

Практичне значення здійсненого наукового дослідження є безсумнівним, оскільки розроблені рекомендації для практичних психологів закладів вищої освіти, викладачів та наставників академічних груп передбачають здійснення психодіагностичних, інформаційно-просвітницьких, корекційно-розвивальних заходів із покращення умов та засобів соціально-психологічної роботи серед студентів щодо усвідомлення й

актуалізації ними своїх цінностей та активізації розвитку їх етнічної ідентичності.

Зміст дисертації Рибак О. С. повністю відображений у авторефераті, який зберігає логіку авторської побудови дослідження та створює уявлення про основні етапи роботи над темою, яка розроблялася.

Позитивно оцінюючи наукові результати дисертаційної роботи О. С. Рибак, вважаємо за необхідне висловити й деякі *зауваження* та побажання:

1. Опис теоретичної моделі потребує ширшого висвітлення. Бракує глибшого змістовного наповнення компонентів етнічної ідентичності, а також пояснення її культурно-ціннісного та поведінкового вимірів.
2. На підставі теоретичного аналізу в дисертації охарактеризовано та визначено співвідношення понять «культурно-ціннісні орієнтації» та «етнічна ідентичність». Доречним, на нашу думку, було б і певне розкриття співвідношення таких понять як «культурно-ціннісні орієнтації» та «регіональна ідентичність», оскільки вибірка дослідження містить широку регіональну представленість і робота від цього лише б виграла.
3. Подані автором практичні рекомендації носять надто загальний характер. Цікавим було б представлення конкретної тренінгової програми, яка б посилила враження про практичне застосування результатів дослідження.

Проте, наведені вище зауваження та побажання не спростовують високої позитивної оцінки дисертаційного дослідження О. С. Рибак, а певною мірою доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та значущості проблеми, піднятої та розв'язаної в ході проведеного дослідження.

Представлене дослідження відповідає вимогам п.п. 9,11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами внесеними згідно Постанови

КМУ № 656 від 19.08.2015 р., 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016р.), що висуваються до кандидатських дисертацій.

На підставі викладеного вважаємо, що дисертація О. С. Рибак «Культурно-ціннісні орієнтації студентів з різним рівнем етнічної ідентичності» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності є певним внеском у розвиток загальної психології та історії психології, а її автор, Оксана Степанівна Рибак, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології».

**Кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Г.А. Ставицький